

Tütün Ürünleri ve Sigara Denetimlerine Yönelik Farklı Bir Bakış

A Different Perspective on Tobacco Products and Smoking Controls

Ali Ramazan Benli ¹

1. Kayseri Şehir Hastanesi, Kayseri

Sayın Editör,

Tütün kullanımı birçok hastalığa sebep olmasının yanında bağımlılığa neden olması ile önemli bir halk sağlığı sorunudur. Tütün ürünlerinin kullanımının kontrol altına alınması ve azaltılması amacıyla 4207 Sayılı Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi ve Kontrolü Hakkında Kanunun Uygulanması ile ilgili kanun çıkartılmış olup bu kanunun gerekleri 2009/44 Sayılı Bakanlığının Genelgesi ile düzenlenmiştir. Genelgeye göre kapalı alanlar, toplu taşıma araçları, sosyal hizmet veren kurumlarda tütün kullanımı sınırlandırılmıştır. Ayrıca kanun ile tütün ürünlerinin reklamı yasaklanmış ve 18 yaş altına satışı yasaklanmıştır. Bunun yanında denetimlerde verilecek cezalar da belirlenmiştir (1).

Kanun hükümlerine yönelik uygulamaların izlenmesi, değerlendirilmesi ve koordinasyonuna yönelik yapılacak çalışmalar ise Sağlık Bakanlığının 2009/44 sayılı Genelgesinin Uygulama Rehberi Ek'i ile düzenlenmiştir. Buna göre: İl Hıfzıssıhha Meclisi kararı ile "İl Tütün Kontrol Kurulu" oluşturulur ve tütün ürünleriyle mücadele bu kurulun koordinasyonu ile belirlenir. Kurulun sekreteryasını Sağlık Müdürlüğü yürütür. Kurulun ceza verme yetkisi olmayıp cezaların zamanında uygulanmasını kontrol eder (2). Denetim ekiplerinin oluşturulması Uygulama Rehberinde ayrıntılı bir şekilde açıklanmıştır;

- İl genelinin değerlendirilebilmesi için yeterli olacak ekip sayısı İl Tütün Kontrol Kurulu tarafından belirlenir.
- Ekipler asgari 2 kişiden oluşur.
- Ekipler Kanun hükümlerinin uygulanması ile ilgili tüm kamu kurum ve kuruluşlarından (Sağlık Müdürlüğü, Emniyet Müdürlüğü, Milli Eğitim Müdürlüğü, Belediyeler vs.) yetkilendirilecek personelden oluşturulur.
- Ekipler içerisinde kolluk kuvvetleri (polis, jandarma) temsilcisi bulundurulur.
- Oluşturulan ekiplere İl Sağlık Müdürlüğü tarafından 4207 sayılı Kanun hükümlerinin uygulamaları hakkında detaylı hizmet içi eğitim verilir.
- Valilik onayı alınarak ekiplerin resmi görevlendirmeleri yapılır.
- Denetimler esnasında kullanmak üzere ekip üyelerine kimlik kartı düzenlenir.
- Denetim ekipleri öncelikle kapalı alanlarda tütün ürünleri tüketilmeyecek ve vatandaşlarımızın yoğun bir şekilde giriş çıkış yaptıkları lokanta, kahvehane, kafeterya, birahane, nargile içilen mekânlar, alışveriş merkezi, ticaret merkezi, iş hani, sinema, tiyatro, havaalanı, otogar, spor ve eğlence tesisi gibi yerlerin yanı sıra kuaför ve berber gibi tütün ürünleri tüketiminin yoğun olduğu işletmelerde ayrıca kapalı alanları ile birlikte açık alanlarında da tütün ürünleri tüketiminin yasak olduğu eğitim öğrenim kurumları, dershaneler, kültür ve sosyal hizmet binalarında inceleme yapar.

- Denetim ekipleri ziyaret ettiği mekânda öncelikle ziyaret sebepleri ve 4207 sayılı Kanun, işletmelerin Kanun gereği yerine getirmeleri gerekli yükümlülükler hakkında kısa bir bilgilendirme yapmalı, ziyaret esnasında olumlu, eğitici, yapıcı bir tavır içinde olmalıdır.
- Denetimler belirli bir plan dâhilinde ve sürekli yapılır. Bunun dışında ihbar gelmesi halinde derhal denetime çıkılır.
- Denetimlerde uyarılan ve gerekli düzenlemeleri yapması istenen kurum ve kuruluşlar, verilen süre sonunda eksikliğin giderilip giderilmediğinin tespiti bakımından mutlaka tekrar ziyaret edilir.
- Denetimlerde ekipleri 4207 sayılı Kanun Uygulamalarını İzleme Formu ve 4207 Sayılı Kanun Uygulamalarını Tespit Formundan yeterli sayıda bulundurmalarıdır. Yapılan her denetim, aksaklık olup olmadığına bakılmaksızın mutlaka kaydedilmelidir.
- Denetim ekibinde cezai işlem uygulamakla yetkili kolluk kuvveti temsilcileri (polis, jandarma) - yetkilendirilmiş iseler- beraberlerinde idari para cezası makbuzlarını bulundurmalarıdır.

Bu denetlemenin iş akış şeması ayrıntılı olarak belirlenmiştir. Buna göre tütün ürünlerinin uygunsuz ortamlarda tüketildiği veya kanuna aykırı bir durum ihbarı geldiğinde yapılacak işlemler -DUMANSIZ HAVA SAHASI İRTİBAT MERKEZİ sorumlusu tarafından şikâyet değerlendirilecek ve derhal ekipler yönlendirilecektir. Kolluk kuvveti temsilcisinin de bulunduğu denetim ekibi derhal olay yerine intikal edecek. Olay yerine intikal eden ekip sigara içen kişi hakkında gerekli tutanağı düzenler. İşletme sorumlusu uyarılır, eğer uyarıya rağmen şikâyete konu olay tekrar edilmiş ise işletme hakkında tutanak tutulur ve belediye encümenine/ mahalli mülki amire iletilir.- şeklinde belirlenmiştir. Tütün ürünleriyle ilgili izmarit, paket, ağızlık, kâğıt ve benzeri atıkları çevreye atan bir kişiyi gören vatandaşların yapacağı işlemler, tütün ürünü tüketiminin yasak olduğu işletmesinde tütün ürünü tüketen şahıs gören işletme sahiplerinin yapacağı işlemler, kamu kurum ve kuruluşlarına ait bina, araç ve tesislerde tütün ürünü tüketen bir kişiyi görenlerce yapılacak işlemler, kamu kurum ve kuruluşlarında idari yaptırım kararlarını uygulamakla yetkilendirilmiş kişilerce yapılacak işlemler, özel hukuk kişilerine ait bina, araç ve tesislerde denetim ekiplerince yapılacak işlemlerde de iş akış şemaları benzer şekilde düzenlenmiştir.

Tüm bu uygulamaların yanında “Havanı Korum / Dumansız Hava Sahası” uygulaması ile tüm vatandaşların bu denetime aktif katılım sağlamaları öne çıkartılmaya çalışılmıştır. Ancak denetime destek olma sadece ihbar düzeyindedir. Bununla birlikte Yeşilay Derneğinin Sağlık Bakanlığı ile birlikte yaptığı işbirliği ile “Yeşil Dedektör” adlı mobil uygulaması ile denetim mekanizmasının daha sağlıklı olarak işlemesi amaçlanmıştır. Ülkemizde dumansız hava sahası uygulamasının günlük sigara tüketimi üzerindeki etkisinin istatistiksel olarak anlamlı ve sigara içen kişilerin yasa nedeniyle günlük ortalama sigara tüketim miktarını yaklaşık olarak %8 azalmasına neden olduğu bildirilmiştir (3).

Diğer yandan “ALO 171 Sigara Bırakma Danışma Hattı” ile vatandaşların bu konudaki talepleri karşılanmaya çalışılmaktadır. Sağlık Bakanlığı tarafından “Tütün Kontrolü ve Sigara Bırakma Tedavisi” eğitimleri verilerek hekimlerin bu konuda inisiyatif almalarına yönelik çalışmalar yapılmaktadır. “Tütün Bağımlılığı Tedavi ve Eğitim Birimi Uzaktan Eğitim Programı” ile sertifika alan hekimler, Sağlık Bakanlığının oluşturduğu “Tütün Bağımlılığı Tedavisi İzlem Sistemi” kullanarak hastanelerde ve sağlıklı hayat merkezlerinde “Sigara Bırakma” poliklinikleri açabilmektedirler. Burada Halk Sağlığı Genel Müdürlüğü’nün kontrolünde sigara bırakmada kullanılan nikotin türevleri ve diğer ilaçlar temin edilebilmektedir.

Tütün kullanımı ve bağımlılığının kontrolü için yoğun çaba sarf edilmesine rağmen sistemin entegrasyonundaki eksiklikler ve uygulamadaki yanlış konumlandırmalar istenilen başarının bir türlü elde edilmesini engellemektedir.

İl Tütün Kontrol Kurulu sekreteriyasının İl Sağlık Müdürlüğüne verilmesi, denetim ekiplerinin oluşturulması ve Dumansız Hava Sahası İrtibat Merkezlerinin de İl Sağlık Müdürlüğü bünyesinde kurulmasına neden olmuştur. Yine denetim ekiplerinde sağlık müdürlüğü personellerinin sekreteryayı yapmaları kolluk kuvvetlerinin denetim esnasında pasif rol almalarına neden olmuştur. Denetim ekibindeki sağlık personeli denetim esnasında kapalı mekana girdiği anda kolluk kuvvetlerinin dışarıda kalmayı tercih etmesi ile içeri giren sağlık

personeli işletmeci ile karşı karşıya kalabilmektedir. Ayrıca denetim ekiplerindeki sağlıkçılar daha fazla saldırıya uğradığı tespit edilmiş ve bunlardan en fazla sözel saldırıya uğradıkları rapor edilmiştir (4). Sahadaki diğer bir sorun ise denetim ekiplerinin kafe sahipleri tarafından takip edilmeleridir. Şehrin uzak noktaları adres olarak verilerek denetim ekipleri oyalanmakta ve kafelerin yoğun olduğu caddelerden denetim ekipleri uzak tutulmaya çalışılmaktadır. Bununla birlikte kafe ve lokanta sahipleri kurum araçlarını takip ettirerek ekiplerin gelmesine yakın zamanda gerekli önlemleri almaktadırlar. Çünkü kahvehane ve kafe çalışanları sigara denetiminin uygulanması ile müşteri kaybına uğrayacaklarını düşünmektedirler (5).

Bu sorunların aşılması için: denetim ekipleri gibi özelleşmiş ekipler kurmak yerine asayişten sorumlu tüm kolluk kuvvetlerine (polis, zabıta, bekçi vb) konu ile alakalı eğitimler verilerek aktif denetime katılmaları sağlanmalıdır. Tutanak ise mobil yazılım ile cep telefonları üzerinden fotoğraflanarak sağlanabilir. Bu konuda köklü çözüm istiyor isek fahri trafik polisleri gibi eğitim alan tüm vatandaşlara da bu yetki verilebilir. Böylece denetim ekipleri gibi özelleşmiş ekipler kurmaya gerek kalmayacaktır. Sağlıkçılar ise denetim ekiplerinden çıkarılarak eğitim ve tedavi kısmında görevlendirilmelidirler. Vatandaşlara bu yetkinin verilmesi sigara izmaritini sokağa atan şahıslara ceza yazılmasına neden olacaktır. Bu zamana kadar izmarit atmanın suç olmasına rağmen ceza nadiren tatbik edilmiştir.

Sağlık Müdürlüğü alkolde olduğu gibi tütünün zararları eğitimi üzerinde yoğunlaşmalı ve sigara bağımlılığının tedavisinde aktif rol almalıdır. Burada ilk defa ceza yazılan kişi veya işletme sahibi cezayı ödemek istemez ise Sağlık Müdürlüğü tarafından verilecek olan "Tütün Ürünlerinin Zararları vb." eğitimlerine katılma zorunluluğu getirilir. Bu durumun tekrarında ise cezanın %50'si yine eğitim görme şartı ile affedilir. Her tekrarda oran azaltılarak tekrar tekrar eğitim alması sağlanır. Sigarayı bırakmak isteyen kişiler ise direkt "sigara bırakma polikliniklerine" yönlendirilirler. Böylece sigara kullanımında bir taraftan cezanın caydırıcı gücü kullanılır iken diğer taraftan ücretsiz bir şekilde tütün bağımlılığı tedavisine yönlendirilir. Ceza uygulanan tüm bireylerin kayıtları alınarak aralıklı olarak sigara bırakmaları yönünde telkin edici mesajlar gönderilebilir ve aramalar yapılabilir. Bu konuda sağlıklı hayat merkezlerinde istihdam edilen psikologlardan yararlanılmalıdır.

Denetimlerde iller arası farklılıklar olduğu gibi aynı ilin farklı ilçeleri arasında da farklılıklar olabilmektedir. Bu farklılıkların azaltılması amacıyla Sağlık Bakanlığı çapraz denetim uygulamasını başlatmış ancak istenilen sonuç elde edilememiştir. Konya ilinde yapılan bir çalışmada denetim ekibindeki görevlilerin %18,4'ü yasanın, vatandaşların bireysel haklarını kısıtladığını düşünürken, %38,8'i yasadan sonra işyerlerinin müşteri kaybına uğradığını düşündükleri tespit edilmiştir (4). Denetim ekibinin sigara içmeyenlerden seçilmesi, yapılan denetime inancını açısından eğitimlerinin etkili verilmesi ve teşvik açısından artırımlı ücret ödenmesi sistemin işleme açısından önem arz etmektedir. Denetimlerin turizm kentlerinde veya doğu illerinde yapılmaması veya zayıf tutulması gibi farklı uygulamalar olabilmektedir. Bunun önüne geçilmesi ve ülke dışında yeknesak bir uygulamaya geçilmesi gerekmektedir. Halk Sağlığı ve Yeşilay gibi bağımlılık ile mücadele eden kurumların yöneticileri belirlenirken sigara, nargile veya alkol kullanan kişilerden seçilmemelidir. Böylece bağımlılık ile mücadele için kurulan kurumlarda söylem ve eylem uyumu oluşacaktır.

Kaynaklar

1. Resmi Gazete. Tütün Ürünlerinin Zararlarının Önlenmesi Ve Kontrolü Hakkında Kanun. 4207 Sayılı Kanun, 7/11/1996. Ankara, T.C. Başbakanlık, 1996
2. Sağlık Bakanlığı. Tütün kontrolü çalışmalarında kullanılan 2009/44 sayılı genelge ekindeki değişiklikler. <https://www.saglik.gov.tr/TR,11157/tutun-kontrolu-calismalarinda-kullanilan-200944-sayili-genelge-ekindeki-degisiklikler.html>.
3. İpek O, İpek E. Türkiye'de sigara yasaklarının sigara kullanımı üzerindeki etkisi. Ankara Hacı Bayram Veli Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi 2020; 20 (Özel Sayı): 179-190.
4. Demir LS, Tunçez İH, Durduran Y, et al. Konya-Merem'da Dumansız Hava Sahası Denetimi yapan ekiplerin karşılaştıkları sorunlar. Kafkas Tıp Bilimleri Dergisi 2017; 7(3): 225-230.
5. Fidan F, Sezer M, Ünlü M, Kara Z. Kahvehane, kafeterya, lokanta çalışanları ve müşterilerinin sigara ile ilgili bilgi ve tutumları. Tuberk Toraks 2005; 53(4): 362-370.

Yazar Katkıları: Yazar ICMJE'in bir yazarda bulunmasını önerdiği tüm ölçütleri karşılamışlardır

Etik Onay: Bu çalışma için ilgili Etik Kuruldan etik onaya gerek bulunmamaktadır.

Hakem Değerlendirmesi: Editoryal değerlendirme.

Çıkar Çatışması: Yazar çıkar çatışması olmadığını beyan etmiştir.

Finansal Destek: Yazar finansal destek beyan etmemiştir.

Author Contributions: Author met all criteria recommended by ICMJE for being an author

Ethical Approval: There is no need to obtain ethical approval from the relevant Ethics Committee for this study.

Peer-review: Editorial review.

Conflict of Interest: The author declared that there is no conflict of interest.

Financial Disclosure: Author declared no financial support